

Увадено у нови инвентар бр. ~~294~~

1 јануара 1942 год.

Београд.

~~294~~

~~294~~

Министар
Београд

УГОВОРНИ ОДНОСИ
И ОБАВЕЗЕ
У ЖИТНОМ РЕЖИМУ
1931/1932 ГОДИНЕ

НАПИСАО

Др. СТОЈАН ЈЕРЕМИЋ
АДВОКАТ У НОВОМ БЕЧЕЈУ

32560

ИЗДАЛА
ЈУГОСЛОВЕНСКА ШТАМПАРИЈА
У СОМБОРУ
1932.

УГОВОРНИ ОДНОСИ И ОБАВЕЗЕ У ЖИТНОМ РЕЖИМУ 1931/1932 ГОДИНЕ.

У в о д.

Све теже економско стање пољопривредника, праћено падом цена њихових производа, довело је у лету 1931 године до захватања државе у промет пшенице, ражи и пшеничног брашна, до такозваног „житног режима“, кога чине разни закони, одлуке, правилници и наређења. Битност тога житнога режима је у ограничењу слободне трговине пшеницом, ражи и пшеничним брашном, житом у ширем значењу речи, те у присилном одређивању цена житним производима. Главна сврха била је, да се помогне произвођачима жита. Да ли је житни режим међутим био прикладно средство за ту сврху, мишљења стручна и нестручна су веома подељена, а ми се овде нећемо у то питање упуштати.

Предмет овога нашега рада су уговорни односи и обавезе, настали у житном режиму, који је обухватио жетву 1931 и трајао до 1 јула 1932 године, — а намера нам је, да својим правним мишљењем помогнемо не само стварању једнообразне судске праксе, него и сналажењу заинтересованих лица у замршености насталих односа и обавеза. Чинимо то и после 1 јула 1932 године, јер уговорни односи настали у житном режиму 1931/1932 године још увек нису ликвидирани, и јер ће обавезе из тога житног режима још доста дуго времена бити предмет спорова пред судом и ван суда, житни режим ће по свом изгледу трајно остати забележен као посебан случај у практичном правном животу.

При доношењу закона, одлука, правилника и наређења, који чине житни режим 1931/1932 године, уговорни односи и обавезе нису довољно одређени, па су у пракси изазвали разна

схватања са стране заинтересованих особа, те разнолика становишта у круговима правника. Настао је извесан замршај у тим схватањима; надшло је и колебање у схватању код једних те истих лица; чула су се час овакча час онаква мишљења и тумачења; то је довело до злоупотреба и недозвољеног искоришћавања са стране спретнијих на штету неуких и необавештених, а све ово уродило је извесном приватноправном несигурношћу, коју су створили сами интересенти.

Најважнија питања, која су у пракси спорна, јесу: — у коју врсту правних послова имају се уврстити, дакле и по којим правним прописима просуђивати послови склопљени у житном режиму; — какви уговорни односи и какве обавезе су настале између особа, које су склапале те послове; — ко је према коме обвезан; — и у чему се састоји чија обавеза. — Закони, одлуке, правилници и наређења житнога режима не садрже одредбе, из којих би јасно изилазили одговори на та питања. Досадашња пракса судова није заузела свуда једнообразно становиште. Заинтересоване странке тумаче међусобне односе и обавезе онако, како је за коју од њих повољније. Неизвесност и правна несигурност је тим више појачана, чим је странка у слабијем положају. Неопходно је потребно, дакле, заузети одређено правно становиште у тим питањима, па у ту сврху упознати оне прописе житнога режима, из којих би се могло извести потребне закључке.

Закони, одлуке, правилници и наређења.

Житни режим чине ограничења у промету и трговини житом, садржана у следећим законима, одлукама, правилницима и наређењима.

1. Законом о извозу и увозу пшенице ражи и пшеничног брашна (I. бр. 21763/0) од 27 јуна 1931 године дато је Држави искључиво право извоза и увоза свију врста тих производа, с тим, да то своје искључиво право Држава врши преко својих органа или преко установе коју за то власти Министар трговине и индустрије по пристанку претседника Министарског савета.

2. Законом I. бр. 22337/0 од 4 јула 1931 о овлаштењу Министра трговине и индустрије за доношење накнадних уредаба и прописа о извршењу закона о извозу и увозу пшенице, ражи и пшеничног брашна од 27 јуна 1931 године као и

контролним мерама о његовом извршењу, дата су реченом Министру овлаштења, да може, ако то буде потребно, и повремено, у појединим крајевима и за поједине врсте пшенице задржати искључиво право куповања за Државу и купце, који набављају за рачун Државе. Млинови који раде на продаји брашна, земљорадничке задруге и трговци, који ће се бавити куповањем пшенице, ражи и пшеничног брашна, подвргнути су надзору у погледу количине и цене, а установљене су и казне за оне, који купују пшеницу испод прописане цене, и за оне који се огреше о забрану трговине и мељаве.

3. Правилником II. бр. 22360/к од 6 јула 1931 године, о начину пословања Привилегованог извозног друштва за рачун Државе у смислу §§ 2 и 4 закона о извозу и увозу пшенице, ражи и пшеничног брашна, одређено је да ће извоз и увоз свих врста пшенице, ражи и пшеничног брашна вршити Држава преко Призада; да ће Призад све ове послове, које буде вршио за рачун Државе, водити по упуствима које ће Министар трговине и индустрије саопштавати Призиду преко свога делегата, и да ће се целокупно пословање Призада, предвиђено овим правилником, обављати под надзором и непосредним учешћем делегата Министра трговине и индустрије, а у сарадњи са Министром финансија; томе делегату је дужност да свакодневно прегледа и ставља евентуалне примедбе, оверава списак дневних куповина и продаја, и подноси извештај Министру, те исто тако свакодневно а најкасније у року од три дана да прегледа сва књижења по пословима предвиђеним овим правилником и да ставља своју визу; Призад је дужан све ове послове засебно књижити, а Држава ће му стављати благовремено на расположење потребна новчана средства за куповину количина пшенице које му буду понуђене, као и за административне трошкове; Призад је дужан платити најниже 160 динара произвођачу, а 163 динара Земљорадничкој Задрузи, трговцу или коме другом посреднику, за 100 килограма пшенице доброг квалитета, па и скупље у саразмеру са повољнијим условима, и опет у споразуму са Министровим делегатом; Призад ће купљену пшеницу продати у иностранству по најбољој цени и условима које може постићи у тренутку закључења посла, а може продати и у унутрашњости земље, ако ситуација на пијацама у земљи то изискује.

4. Наређењем Министра трговине и индустрије број 1259 од 10 јула 1931 године ограничен је рад млинова ушурских и

трговачких у срезовима Бачке, Баната и Барање: Старобечејском, Новобечејском, Великобечкеречком, Великокикиндском, Жабалском, Јашатомићском, Новокањишком, Сенђанском, Тителском, Алибунарском, Апатинском, Батинском, Бачкотополском, Белоцркванском, Вршачком, Ковачичком, Ковинском, Кулском, Новосадском, Оџачком, Бачкопаланачком, Панчевачком, Сомборском и Суботичком. Сав ушур, добивен за мељаву пшенице, морају ушурски млинови на том подручју у пшеници задржавати, а забрањено им је млети га и продавати као брашно; затим га могу само Призиду продати, и ту продају могу вршити преко задруга или житарских трговаца; брашно не смеју уопште никоме продавати. Трговачки млинови у споменутим срезовима смеју млети највише 40% пшенице из ових срезова, а осталих 60% морају млети из осталих крајева Државе, док трговачки млинови у осталим крајевима не смеју млети више него 25% пшенице из означених срезова, а осталих 75% морају млети из других крајева државе; ових 40% односно 25% пшенице из напред споменутих срезова могу трговачки млинови куповати једино код Призада, уз цене које буду од времена на време прописане. Установљена је контрола над извршењем ових прописа и одређене казне за прекршаје.

5. Наређењем Министра трговине и индустрије од 4 јула 1931 године (без броја) овлаштен је Призад, да директно и преко задруга и трговаца врши искључиво право куповине свих врста пшенице за рачун Државе, у срезовима споменутих у наређењу под IV. — Прекршаји су и овде кажњиви.

6. Законом о продаји пшенице у земљи од 4 септембра 1931 године установљена је дужност свих трговачких млинова, да сву пшеницу за мељаву купују искључиво код Призада, док је ушурним млиновима дозвољено да мељу само јединачно (сељачко) брашно, за потребе сељака, али га не смеју продавати. Утврђена је основа, према којој ће Министар трговине и индустрије споразумно са Призадом установљавати продајну цену пшенице у земљи. Основан је житни фонд при Министарству финансија ради покрића евентуалних губитака Призада при куповини пшенице, у кога је имала бити уплаћена разлика између куповне и продајне цене залиха пшенице и пшеничног брашна затечених и пописаних према овом закону. Забрањена је продаја сељачког брашна у земљи, а дозвољена је продаја само онога брашна, које су самлели трговачки млинови. Одређена је контрола и прописане су казне.

7. Правилником од 4 септембра 1931 године о продајним ценама пшенице у земљи, установљене су цене по којима ће Призад продавати пшеницу у земљи трговачким млиновима.

8. Законом од 4 септембра 1931 године о допуни закона о извозу и увозу пшенице, ражи и пшеничног брашна, овлаштена је Привилегована Аграрна Банка, да прави зајмове у сврху финансирања извоза и увоза према овом закону, и уз државну гаранцију да у ту сврху даје кредите Призиду.

9. Правилником Министра финансија Бр. 62707/III од 8 септембра 1931 године установљени су прописи о контроли над извршењем прописа Закона о продаји пшенице у земљи од 4 септембра 1931 године. Ту контролу врше службеници финансијске контроле и специјални контролори, које поставља Призад. Млинови су обвезани да непосредно Призиду дају потребна саопштења.

10. Законом од 11 септембра 1931 године о допунама у закону о продаји пшенице у земљи одређене су даље казне за прекршаје против тога закона.

11. Законом о промету пшенице I. Бр. 9182/о од 29 марта 1932 године стављен је ван снаге закон од 4 јула 1931 године о накнадним прописима за извршење житног закона (напред под II), те закон од 4 септембра 1931 године о продаји пшенице у земљи, као и правилници и наредбе, који су донети на основу поменутих закона (напред под IV, V, VI, VII, IX и X), па су остали на снази само још закон од 27 јуна 1931 године о извозу и увозу пшенице (под I), Правилник II бр. 22.360/к од 6 јула 1931 године (под III), и закон од 4 септембра 1931 године о допуни закона од 27 јуна 1931 године (под VIII). Наместо укинутих закона донешени су нови прописи. Брањена је слободна трговина са житарицама у држави, док је извоз и увоз остао и даље искључиво право Државе. Одређена је цена од 160 динара, по којој ће Призад до 1 јула 1932 године преузимати пшеницу из жетве 1931 године у циљу извоза за рачун Државе, — с тим, да ће у будуће тако купљену пшеницу Призад исплаћивати при преузимању са најмање 50% у готову новцу, а за остатак може уз државну гаранцију издати бонове са одређеним платежним роком, који морају бити исплаћени најдаље до 31 децембра 1932 године, а у погледу обавеза, које проистичу уз уговорних односа створених на основу одредаба закона о промету жита у земљи од 4 септембра 1931

године, овлаштен је Министар трговине и индустрије да пропише начин регулације тих ранијих обавеза. — Министар финансија је овлаштен да стави код Поштанске штедионице Министру трговине и индустрије потребни капитал ради куповине пшенице, док Призад има да ликвидира своје обавезе за пшеницу преузету до 31 марта 1932 године, постепено, у што краћем року и то по реду пријава. Код исплате куповне цене по уговорима, које су склопили велепоседници као продавци, а који стичу важност по одобрењу Министарства Пољопривреде, ако би се цена за земље имала по уговорима рачунати према нотирању које дамаће продуктне берзе, за утврђење те цене меродавна је цена светског паритета жита у Ливерпулу, која ће према посебним прописима бити бележена на домаћим продуктним берзама. И у овом закону има прописа, који се односе на млинове (плаћање посебне паушалне таксе, о којој овде није речено, у коју сврху се има привести), затим прописа о надзору над млиновима, те прописа о казнама.

12. Правилником Министра трговине и индустрије К. бр. 664 од 5 априла 1932 године, за извршење закона о промету пшенице од 29 марта 1932 године, у вези са законом о извозу и увозу пшенице, ражи и пшеничног брашна од 27 јуна 1931 године, упућен је Призад, да своје пословање ограничи на извоз и увоз, те је и овде установљен надзор путем делегата Министра трговине и индустрије, као и вођење засебног рачуна о пословима по овом закону. Призад ће до 1 јула 1932 године куповати здраву пшеницу за извоз по цени 160 динара франко вагон односно шлеп, уз одређене одбитке код пшенице слабије или лошије квалитете. — Призад ће куповати пшеницу од произвођача, од задруга и од трговаца. — Све раније пријаве учињене до 31 марта 1932 године, ако Призад није робу преузео, сматрају се поништенима. — Задруге или регистровани трговци, пшеницу примљену од произвођача пре 1 априла 1932 године, коју нису Призиду предали, морају исплатити по новој цени, утврђеној како је напред речено за Призад, ако ју до сада још нису исплатили. — Произвођачи имају право одустанка од испоруке уговорених количина, ако Призад још није робу преузео на основу старих цена и услова. — Бонове за пшеницу у будуће купљену, издаваће Призад директно на име произвођача, који је пшеницу продао било непосредно било преко задруга или трговаца; ови бонови ће гласити на одређени платежни рок, али сви морају бити исплаћени до најкасније

1 децембра 1932 године. Исти бонови се могу (не имају) примати за отплату непосредних пореза до краја 1932 године без обзира на рок исплате, назначен на бону. Бонове се могу издавати и на име испоручиоца пшенице, па у овом случају се могу и једноставним жиrom на другог пренети. — Даљи прописи односе се на млинове, контролу над њима и на плаћање и висину посебне млинске паушалне таксе, која се према прописима овога правилника има плаћати унапред у две половине свакога месеца, путем чековних уплатница Поштанске штедионице на рачун Призада.

За произвођаче пшенице има такође важности и упуство о књижењу и обрачуна бонова произвођача пшенице, — које је прописао Министар финансија у сагласности са Главном Контролом, — према коме: 1. произвођачи могу тим бонovima плаћати свој текући и дужни државни порез; 2. само онај порез, којим је произвођач задужен за 1932 и раније године; 3. само оним бонovima, који су издани по чл. 3 Правилника за извршење зак. о пром. пшен. и који гласе на име произвођача; 4. у номиналном износу бонова; само за оне пореске облике који се сумарно задужују у пореској главној књизи и распореду војнице; 5. без обзира на то, да ли је бон издан за пшеницу примљену пре или после 1 априла 1932 године; с тим, да преплате, које су настале услед отплате пореза бонovima, не могу се у току 1932 године враћати у готовом новцу, него ће се урачунати у отплату пореза за идућу годину; док остале одредбе овога упуства прописују начин књижења код пореских власти и начин одашиљања бонова Главној државној благајници, која ће са Призидом извршити обрачун.

Прописи важни за просуђење уговорних односа и обавеза.

У приказаним разним законима, одлукама, правилницима и наређењима житног режима, за просуђење уговорних односа и обавеза, од важности су следећи прописи:

1. Искључиво право извоза и увоза свију врста пшенице, ражи и пшеничног брашна припада Држави, а она то своје право врши преко својих органа или преко установе, која је за то овлаштена. (Закон од 27 VI 1931, и данас на снази.)
2. Извоз и увоз свих врста пшенице, ражи и пшеничног брашна врши Држава преко Призада, а овај све те послове

обавља за рачун Државе, по упуствима и под надзором државним. Држава ће Призиду стављати на расположење потребна новчана средства за куповину оних количина пшенице, које му буду понуђене, као и за административне трошкове, те контролисати свакодневно рад Призада. Призад је дужан плаћати одређену цену произвођачу, односно Земљорадничкој задрузи, трговцу или коме другом посреднику. (Правилник од 6 VII 1931 и данас на снази, јер је издан у смислу §§ 2 и 4 закона о извозу и увозу, а не на основу закона стављених ван снаге.) Та цена је правилником од 6 VII 1931 била одређена са најмање 160 дин. произвођачу, а 163 дин. Земљорадничкој задрузи, трговцу или другом посреднику. Финансирање овога извоза и увоза овлаштена је вршити Привилегована Аграрна Банка уз државну гаранцију, па у ту сврху давати и кредите Призиду. (Закон од 4 IX 1931 о допуни закона о увозу и извозу, и данас на снази.)

3. Држави и купцима, који набављају за рачун Државе по закону о извозу и увозу пшенице, припада искључиво право куповања пшенице и т. д. Приватна трговина и мељава подвргнута је надзору у погледу количине и цене, а за прекршаје против забране трговине и мељаве одређене су казне. (Закон о овлаштењу од 4 VII 1931 стављен ван снаге са даном 31 III 1932.)

4. У одређеним срезивима Бачке, Баната и Барање могуће је пшеницу продавати само Призиду и само од њега куповати. Призад врши куповину преко задруга или житарских трговаца. (Наређење број 1259 од 10 VII 1931, стављено ван снаге са даном 31 III 1932.) Призад је овлаштен, да директно или преко задруга и трговаца врши искључиво право куповине свих врста пшенице за рачун Државе у споменутим срезивима. (Друго наређење Мин. Трг. и Инд. од 4 VII 1931 без броја, стављено ван снаге са даном 31 III 1932.)

5. Продавање пшенице у земљи млиновима у сврху мељаве искључиво је право Призада. Млинови смеју само произвођачима млети жито, од произвођача директно за мељаву донешено, и то само у јединачно (сељачко) брашно које није дозвољено у земљи продавати. Предмет трговине у земљи може бити само брашно самлевано од жита, које су млинови за мељаву набавили од Призада, а утврђена је цена том брашну. За покриће евентуалних губитака Призада основан је житни фонд при Министарству финансија (Закон од 4

IX 1931 и правилник бев броја од истога дана, стављени ван снаге са даном 31 III 1932.)

6. Извршење главних одредаба житнога режима стављено је под надзор, а за прекршаје одређена је казна. (Закони и правилници, који садрже ове одредбе, стављени су ван снаге са даном 31 III 1932.)

7. Са даном 31 III 1932 г. (дан обнародовања у „Службеним Новинама“) враћена је слобода трговине у земљи, а задржано је искључиво право Државе за извоз и увоз пшенице, ражи и пшеничног брашна. Призад ће пшеницу из жетве 1931 године у циљу извоза за рачун Државе куповати од произвођача, од задруга и од трговаца, преузимаће ју до 1 јула 1932 године по цени од 160 динара и исплаћивати најмање 50% у готову, а остатак у боновима, који могу бити намењени плаћању пореза и у том случају гласити на име произвођача, или пак у боновима гласећим на име испоручиоца пшенице који се могу жиром пренети на друго лице; сви ови бонови имају гласити на рок, али морају бити исплаћени најкасније до 31 децембра 1932 године. За куповину пшенице потребан капитал Министру трговине и индустрије овлаштен је ставити Министар финансија. Призад има своје обавезе за пшеницу прузете до 31 марта 1931 године да ликвидира постепено, у што краћем року, по реду пријава. Робу коју Призад није преузео до 31 III 1932, није дужан преузети ни у случају ако му је и пријављена до тога рока за продају, а произвођач може одустати од испоруке и уговорених количина, ако Призад још робу није преузео на основу старих цена и услова. Задруге или регистровани трговци, пшеницу примљену од произвођача пре 1 IV 1932, још не исплаћену и још не предану Призиду, морају произвођачу исплатити по новој цени. — Млинови, сви узев сељачких, плаћаће Призиду посебну млинску паушалну таксу. — (Закон о промету пшенице од 29 III 1932, Правилник за извршење тога закона од 5 IV 1932, и исправак у овом правилнику од 6 IV 1932, и данас на снази).

Битни моменти правних односа и обавеза у житном режиму су дакле следећи:

а) искључиво право Државе и купаца, који раде за рачун Државе;

б) вршење тога права преко установе за то овлаштене, преко Призада, који ради за рачун Државе;

ц) обављање послова са стране Призада по улуствима и под надзором Државе, те финансирање тих послова од стране Државе, или уз државну гаранцију, или пак помоћу посебних законом одређених такса, које се имају непосредно Призаду плаћати;

д) обавезна најмања цена;

е) забрана приватне трговине, како продаје тако и куповине; са трајањем забране до 31 III 1932;

ф) искључиво овлаштење Призаду, да купује директно или преко задруга и трговаца или других посредника, за рачун Државе;

г) искључиво право Призада да се бави продајом;

х) враћање слободне трговине у земљи од 31 III 1932, а задржавање и даље искључивог права Државе на извоз и увоз преко Призада који ради за рачун Државе;

и) законско одређење рокова и начина исплате, односно ликвидације обавеза.

Из закона о извозу и увозу пшенице, ражи и пшеничног брашна

I бр. 21763/о од 27 јуна 1931 године.

§ 1.

Извоз и увоз свију врста пшенице, ражи и пшеничног брашна искључиво је право државе.

§ 2.

Искључиво право из § 1 држава врши преко својих органа или преко установе коју за то овласти Министар трговине и индустрије по пристанку претседника Министарског савета.

Из закона о овлашћењу министра трговине и индустрије,

I бр. 22337/о од 4 јула 1931 године.

§ 1.

У спровођењу Закона о извозу и увозу пшенице, ражи и пшеничног брашна од 27 јуна 1931 године овлашћују се Министар трговине и индустрије да може, ако то буде потребно, и

повремено, у појединим крајевима и за поједине врсте пшенице задржати искључиво право куповања за Државу и купце који набављају за рачун Државе.

Из правилника о начину пословања

Привилегованог Извозног Друштва за рачун Државе

II. бр. 22360/к од 6 јула 1931 године.

1) Извоз и увоз свих врста пшенице, ражи и пшеничног брашна Држава ће вршити преко Привилегованог акционарског друштва за извоз земаљских производа.

4) Најнижа цена коју Друштво има да плати сваком произвођачу за пшеницу доброг квалитета, према пореклу постављену у вагон или шлеп, износиће 160 динара за 100 килограма, а најнижа цена коју ће Друштво плаћати Земљорадничкој задрузи, трговцу или коме другом посреднику, износиће 163 динара за 100 килограма.

Цена пшенице бољег порекла, или оне која је постављена на погоднијим станицама, или оне коју Друштво купује за касније рокове, плаћаће се сразмерно скупље. Ову сразмеру утврдиће Друштво у споразуму са делегатом Министра трговине и индустрије.

7) Држава ће стављати Друштву благовремено на расположење потребна новчана средства за куповину количина пшенице које му буду понуђене.

Из те суме ће се подмиривати и трошкови администрације ових послова.

8) Целокупно пословање, предвиђено овим Правилником, обављаће се под надзором и непосредним учешћем делегата Министра трговине и индустрије, а у сарадњи са Министарством финансија.

Из наређења Мин. Трг. и Инд.

Број 1259 од 10 јула 1931 год.

Чл. 1. Млинови у срезovima: Бечеј Стари, Бечеј Нови, Велики Бечкерек, Велика Кикинда, Жабаљ, Јаша Томић, Нова Кањижа, Сента, Тител, Алибунар, Апатин, Батина, Бачка Топола, Бела Црква, Вршац, Ковачица, Ковин, Кула, Нови Сад, Оџаци, Б. Паланка, Панчево, Сомбор, Суботица, морају нај-

касније до 17 о. м. пријавити Привилегованом извозном друштву, да ли желе радити на ушур или брашно продавати.

2. Ушурски млин је онај млин, који пшеницу добивену искључиво од произвођача самеле и из ове пшенице добивено брашно произвођачу опет врати колико је за његову домаћу потребу нужно. Не сматра се ушурском мељавом, ако млин прими и самеле од онога који није произвођач.

Пшеницу добивену као ушур не сме такав млин млети и продавати као брашно, већ само као пшеницу према постојећим прописима. Према томе, сав ушур који добије у природи као пшеницу, ушурни млин сме само Привилегованом извозном друштву продавати преко задруга или житарских трговаца.

Из наређења Мин. Трг. и Инд. без броја

Служб. Нов. 15 јула 1931 год. Бр. 158-ЛII-348.

Чл. 1. У срезовима: Бечеј Стари, Бечеј Нови, Вел. Бечкерек, Вел. Кикинда, Жабал, Јаша Томић, Нова Кањижа, Сента, Тител, Алибунар, Апатин, Батина, Бач. Топола, Бела Црква, Вршац, Ковачица, Ковин, Кула, Нови Сад, Озаци, Б. Паланка, Панчево, Сомбор, Суботица, овлашћено је Привилеговано извозно друштво, да директно и преко задруга и трговаца врши искључиво право куповања свих врста пшенице за рачун Државе.

Из закона о продаји пшенице у земљи од 4 септембра 1931 године.

§ 1

Сви трговачки млинови дужни су куповати пшеницу за мељаву код Привилегованог акционарског друштва за извоз земаљских производа Краљевине Југославије.

Трговачким млиновима сматрају се они, који пшеницу купују, а брашно продају; њима није дозвољено млевање на ушур.

§ 2

Ушурни млинови могу млети само јединачно (сељачко) брашно, за потребе сељака, али га не смеју продавати. Све инсталације, које служе изради типизираниог брашна, имају се запечатити или из млина уклонити.

Из § 3

Продајну цену пшенице у земљи установљује Министар трговине и индустрије споразумно са Привилегованим акционарским друштвом за извоз земаљских производа.

Из закона о промету пшенице

1 Бр. 9182/о од 29 марта 1932 год.

„Служб. Нов.“ 31 марта 1932 год. Бр. 74-XXXII.

§ 1

Трговина са житарицама у Краљевини Југославији слободна је. Извоз и увоз свих врста пшенице, ражи и пшеничног брашна остаје искључиво право Државе. Држава ће вршити то своје право преко Привилегованог Акционарског Друштва за извоз земаљских производа Краљевине Југославије.

Привилеговано Акционарско друштво за извоз земаљских производа Краљевине Југославије предузимаће до 1 јула 1932 године пшеницу из жетве 1931 године у циљу извоза за рачун Државе, по цени од 160.— динара.

§ 2

Тако купљену пшеницу Привилеговано А. Д. за извоз земаљских производа Краљевине Југославије ће исплаћивати при преузимању са најмање 50% у готову новцу, а за остатак може издати бонове са одређеним платежним роком уз државну гаранцију. Пореске власти примаће ове бонове за наплаћивање државних пореза. Ближе одредбе о томе прописале Министар трговине и индустрије у споразуму са Министром финансија.

Из § 4

Овлашћује се Министар трговине и индустрије да пропише начин регулисања обавеза, које проистичу из уговорних односа створених на основу одредаба Закона о промету жита у земљи од 4 септембра 1931 године.

§ 8

Привилеговано А. Д. за извоз земаљских производа Краљевине Југославије ликвидираће своје обавезе за преузету пшеницу до дана ступања на снагу овога Закона постепено, а у

што краћем року, и то по реду пријава, а бонови за пшеницу преузету по овом Закону имају да буду исплаћени најдаље до 31 децембра 1932 године.

§ 9

У оним случајевима, где су велепоседници продавши своје поседе уговорили са купцима земаља купопродајну цену у вредности жита или алтернативно у вредности жита или новца према нотирању Новосадске или које друге домаће продуктне берзе, за утврђење куповне цене у новцу меродавна је цена светског паритета жита у Ливерпулу.

Овлашћује се Министар трговине и индустрије да уредбом пропише начин по којем ће домаће продуктне берзе забележити дневне цене продуктне берзе у Ливерпулу, почевши од 5 јула 1931 године, те ће сва плаћања наведена у првој алинеји, а настала после овога рока, вршити по тим ценама.

Овај пропис важи само за оне купопродајне уговоре великих поседа, који стичу важност по одобрењу Министарства пољопривреде.

§ 10

На дан ступања на снагу овога Закона престаје да важи Закон од 4 јула 1931 године о накнадним прописима за извржење житног закона, Закон од 4 септембра 1931 године о продаји пшенице у земљи као и правилници и наредбе, који су донети на основу поменутих Закона.

Из правилника за извршење зак. о пром. пшен.

К. Бр. 664 од 5 априла 1932 године са исправком бр. 693 од 6 априла 1932 године.

Из члана 1

Ступањем на снагу Закона о промету пшенице укидају се раније постојећа ограничења у промету пшеницом и брашном у унутрашњости као и подела млинова на ушурске и трговачке. Привилеговано извозно друштво ограничиће своје пословање на извоз и увоз пшенице, ражи и пшеничног брашна у смислу одредаба § 1 Закона од 27 јуна 1931 год.

Из члана 2

Привилеговано извозно друштво ће куповати пшеницу од

произвођача, од задруга и од трговаца. Све пријаве учињене до 31 марта ове године по којима роба није преузета од стране Привилегованог извозног друштва, сматрају се поништеним. Пшеницу, коју су задруге или регистровани трговци примили од произвођача пре 1 априла ове године, а коју Привилегованом извозном друштву нису предали и произвођачу нису још платили, морају да исплате по новој цени од 160 динара, а са условима плаћања по члану 3 овог Правилника. Произвођачи имаће право да одустану од испоруке уговорених количина ако Призад још није преузео робу на основу старих цена и услова.

Члан 3.

Привилеговано извозно друштво платиће пшеницу, коју ће преузимати почев од 1 априла ове године, најмање са 50% у готовом новцу, док је за остатак овлашћено да издаје бонове са одређеним платежним роком. Сви издати бонови морају бити исплаћени до најкасније 31 децембра 1932 године.

Бонови које буде издавало Привилеговано извозно друштво за куповину пшенице, могу се примати за отплату непосредних пореза произвођача до краја 1932 године, а то без обзира на рок за исплату који је на бону означен.

Бонове који су намењени плаћању порезе, Привилеговано акционарско друштво за извоз земаљских производа издаваће на име произвођача који је пшеницу продао било непосредно било преко задруга или трговаца. У колико бонови нису намењени плаћању порезе, гласиће на име испоручиоца пшенице и могу се једноставним жиром пренети на друго лице, а исплатиће се о року.

Издавање бонова, вршиће се од стране Привилегованог акционарског друштва за извоз земаљских производа под надзором делегата, кога буде одредио Министар Финансија.

Утврди ли се да је бон лажан, задужиће се односно лице поново раздуженом сумом, а одговорна лица биће кривично прогоњена. Ближа упуства о поступку у погледу књижења и обрачуна вредности бонова преузетих за дуговане порезе, прописаће Министар финансија.

Платежне обавезе за већ раније преузете количине пшенице ликвидираће Привилеговано извозно друштво у што краћем року а најдоцније до 31 децембра ове године.

Уз упуштања министара финансија

К. бр. 32057 од 20 априла 1932 год.

1) Произвођачи пшенице могу свој текући и дужни државни непосредни порез плаћати боновима које им изда Привилеговано акционарско друштво за извоз земаљских производа;

2) Боновима се могу примити само у отплату оног пореза, којим је произвођач задужен за 1932 и раније године;

3) За отплату пореза примаће се само они боновима који су издани по члану 3 Правилника за извршење Закона о промету пшенице („Службене Новине“ од 6 и 7 априла 1932 године) и који гласе на име произвођача;

4) Боновима се примају за отплату пореза у номиналном износу и само за оне пореске облике који се сумарно задужују у пореској главној књизи и распореду војнице;

5) На право отплате пореза боновима без утицаја је, да ли је бон издан за пшеницу примљену пре или после 1 априла 1932 године.

7) Ако се услед решења пореског спора у току 1932 године, а после отплате пореза са боновима Привилегованог извозног друштва на рачун пореског обвезника покаже преплата, она ће се урачунати у отплату пореза за следећу годину. Према томе преплате, које су настале услед отплате пореза боновима, не могу се у току 1932 године враћати у готовом новцу.

Саопштење Призада преко А. А.

од 6 маја 1932 год.

Привилеговано друштво А. Д. за извоз земаљских производа саопштава произвођачима пшенице, задругама и житарским трговцима да су готови боновима, у којима ће Привилеговано А. Д. за извоз земаљских производа плаћати рачуне за испоручену пшеницу.

Боновима су штампани и издаваће се у следећим формуларима:

Серија А који се могу испоставити на произвољну суму,
серија Б на 100 динара,
серија В на 500 динара,
серија Г на 1000 динара.

Привилеговано А. Д. за извоз земаљских производа исплаћиваће као и до сада рачуне са 50% у готовом, а 50% у овој новој емисији бонова.

Боновима произвођача пшенице примаће се за плаћање државних непосредних пореза до краја 1932 године, док ће се они боновима, који нису употребљени за исплату државне непосредне порезе, исплаћивати на благајни Привилегованог друштва за извоз хронолошким редом по позиву за поједине серије и бројеве, а исплатиће се најкасније до 31 децембра 1932 год.

Житарски трговци и задруге који дугују произвођачима за преузету пшеницу, имају о томе Привилегованом друштву за извоз да пошаљу тачне спискове са назнаком имена произвођача, места њиховог становања, количине купљене пшенице и суме коју им дугују.

Такве исте спискове имају да пошаљу и лица којима су трговци и задруге цедирали своја потраживања, као и сопственици привремених признаница (трговци и задруге), којима ће се такође издати ови боновима у замену за привремене признанице. (А. А.)

Особе и послови.

Особе, са којима се сусрећемо у правним пословима насталим у житном режиму, јесу: 1. Држава, — 2. Привилеговано акционарско друштво за извоз земаљских производа Краљевине Југославије, краће звано: Привилеговано извозно акционарско друштво, или још краће: Призад, — 3. трговци, Земљорадничке задруге и други посредници, — и 4. произвођачи пшенице.

Послови, који овде долазе у обзир, јесу: куповина и продаја жита (пшенице, јечма и пшеничног брашна).

Прво нам се намеће питање: какве особе су Држава, Призад, Задруге и трговци, и какви су послови, које они врше по житном режиму, — а одмах затим долазе нам питања, шта је то: вршење свога права преко другог, па шта је: посредовање послова, те шта је: обављање послова за рачун другог. Тек иза одговора на ова питања долази све друго.

Када се питамо, какве су особе: Држава, Призад, Задруге и трговци, чинимо то само у смислу томе, јесу ли они једноставно правне особе односно лица са способношћу имати права и дужности, или су пак нарочите трговачке особе. Од-

носно, када се питамо, какви су то послови, које они врше по житном режиму, чинимо ово само у смислу томе, је су ли то обични правни послови, уређени опћим грађанским законом, односно опћим приватним правом, или су пак посебни трговачки послови.

Трговцем имаде се сматрати онај, ко се у властито име бави трговачким пословима као обртом, а трговачки послови су поред осталих и куповање или друкчије набављање робе у намери да она буде препродана у нарави или израђена или прерађена, као и примање (преузимање) добављања таквих предмета другоме у речену сврху. У случајевима житнога режима је несумњиво, да је по среди куповање или друкчије набављање робе у намери препродаје, израде или прераде, односно да је по среди добављање робе другоме у речену сврху, дакле да су то трговачки послови.

Држава се овим пословима не намерава бавити и не бави као обртом, јер њезина задаћа није и не може бити трговина, па можемо рећи: Држава није трговачка особа, него је правна особа са способношћу имати права и дужности према прописима опћега приватнога права. Држава се у овом случају додуше упушта у одређено трговање, али не чини то са намером, да јој та трговина буде извор доходака. Намера Државе у овој трговини је сасвим друге природе, карактерисана сврхом житнога режима, истакнутом напред у уводу: да Држава својом интервенцијом у трговини регулише житарску трговину на корист држављана произвођача.

Међутим са Призадом, Земљорадничким задругама које су овлаштене на трговину житом (јер само овакове су у питању) и са трговцима је обратно: Призад, Земљорадничке задруге (види закон о изменама и допунама у задружним законима Бр. 22336/0 од 4 VII 1931) и трговци су трговачке особе, јер се у властито име баве реченим трговачким пословима као обртом, са намером да им ово буде извор прихода. Према томе, правни карактер вршења права Државе преко Призада, као и правни карактер обављања послова са стране Призада за рачун Државе, исто тако правни карактер посредовања тих послова са стране Земљорадничких задруга и трговаца према Призаду, па коначно и правни карактер купопродаја склопљених између произвођача с једне стране, а трговаца, Земљорадничких задруга или непосредно Призада са друге стране, — има се одредити према прописима трговачкога закона.

У закону о извозу од 27 VI 1931 употребљени израз, да Држава своје искључиво право „врши преко“ својих органа или преко установе, коју за то овласти Министар трговине и индустрије по пристанку Претседника Министарског савета, — као и израз, којим се исти Министар овлашћује, да пропише ближе одредбе за рад „овлашћене установе“, — упућивали би додуше на пуномоћство по опћем грађанском закону односно опћем приватном праву; али већ у Правилнику од 6 VII 1931 употребљени изрази, да ће Призад послове, које буде вршио „за рачун“ Државе, засебно књижити, — да ће Призад целокупно пословање обављати под надзором и непосредним учешћем делегата, — да Призад може продавати и у унутрашњости земље, а Држава ће Призаду само „стављати на расположење потребна новчана средства“, у коју сврху је Привилегована аграрна банка овлаштена да „уз државну гаранцију“ даје кредите Призаду, — упућују на обављање трговачкога посла, додуше по налогу и за рачун другог, али у своје властито име; — нарочито пак у закону о промету пшенице од 29 III 1932 употребљени израз, да ће Призад „ликвидирати своје обавезе“ за преузету пшеницу, утврђује нас у томе, да по својем правном карактеру овај посао између Државе и Призада није уопће пуномоћнички, него чисти комисионарски трговачки посао по трговачком закону.

За послове између Призада с једне стране, а Земљорадничких задруга и трговаца с друге стране, употребљен је у Правилнику од 6 VII 1931 године израз о „посредницима“, једини израз који може служити као директива за одређење врсте трговачких послова, међу њима склопљених.

Посредовање у трговачким пословима може ићи или за тим, да друге неке особе међусобно склопе какав трговачки посао, или пак за тим, да посредник на рачун других особа у своје име склапа трговачке послове. Посредовање при склапању трговачких послова међу другим особама је посао мешетарски, а склапање трговачких послова у властито име по налогу а за рачун другог је комисионарски посао, с тим да посао по изричној вољи комитента склопљени с трећим особама у његово име није комисија него налог. Да ли је склопљени посреднички посао мешетарски, комисионарски, или по налогу, има се просуђивати од случаја до случаја.

Односи и обавезе

Призада, посредника и произвођача

из послова склопљених до 31 марта 1932 године.

Код просуђивања односа и обавеза Призада, посредника и произвођача треба тим опрезније поступати, чим мање има поузданих и јасних доказа о садржини уговора међу странкама. Обавезе, које су настале на једној страни, толико су замашне, а потраживања на другој страни толико осетљива, да се поједине странке у своју корист често служе свим могућим спретностима, не презајући кадгод при том ни од недопустивих поступака.

Призад је према ставу 2 Правилника од 6 јула 1931 год. био дужан све послове, вршене за рачун Државе у сврху извоза пшенице, засебно књижити. Сигурно је, да је Призад уредно вршио сва потребна књижења и у пословима вршеним за свој рачун по закону о продаји пшенице у земљи од 4 септембра 1931 године. Претпостављамо, да су Земљорадничке задруге, трговци и други посредници такође водили уредне књиге о пословима, склопљеним како са Призадом тако и са произвођачима. — Та књижења Призада, Земљорадничких задруга, трговаца и других посредника, веома су важни подаци у правцу установљења истинитога чињеничног стања како о реду преузимања, испоруке и исплате робе, тако и о количинама робе и новчаним износима. Као трговачке особе, Призад, Земљорадничке задруге, трговци и други посредници, дужни су били водити одговарајуће књиге; ако је неко међу њима пропустио то чинити, или није уредно поступао, та околност има ићи на његову штету.

Као нарочито похвалан рад треба споменути, да је на пример Новобечејски срески начелник у сврху, да омогући произвођачима, већином неуким и невештим сељацима, сазнавање околности одлучних за просуђење уговорнога односа и обавезе у сваком поједином случају, дао званично прибавити од свих Призадових посредника у своме срезу верне исказе о преузетим и испорученим количинама робе, те извршеним исплатама редом којим је посао ишао, а од Призада опет одговарајуће податке о његовом пословању са посредницима овога среза. Оваквим похвалним радом срескога начелника омогућено је у Новобечејском срезу брзо и јефтино разабирање произво-

ђача у њиховим правима, те спречавање евентуалних искоришћавања са друге стране, па је за случај потребе и суду олакшано прибављање доказа.

Као даља доказна средства служе закључна писма, сачињена међу странкама, у колико их има, а затим још и бонови и друге потврде издане о преузетој односно испорученој роби. Ових бонова и потврда има са разном садржином и разним клаузулама, често веома неодређених и нејасних у означавању битних састојака посла.

*

За време до 30 марта 1932 године закључно имамо у главном следеће случајеве:

А) У погледу саме погодбе.

1. — Посредник је склапао послове у своје име посебно са произвођачем односно испоручиоцем робе а посебно са Призадом. Посредник је у своје име издавао произвођачу закључно писмо, потврду или бон на примљену робу, — а Призаду је у своје име робу пријављивао и предавао, те са Призадом непосредно и закључке склапао.

Под А 1 споменути случајеви су чисти комисионарски послови, јер је посредник (комисионар) по налогу Призада (комитента) на рачун Призада, али у своје (посредничково) властито име, те под својом фирмом склапао послове и према трећему се такође он (посредник) у своје име обавезао. Посредничкова комисионарска провизија састоји се у оној разлици, између цене припадајуће произвођачу и цене коју Призад плаћа посреднику. У свима овим случајевима произвођач односно испоручилац робе био је у времену до укључиво 30 марта 1932 године несумњиво у праву, да од посредника самога тражи исплату робе, па у ту сврху против њега и парнице покреће, као и што је био дужан према посреднику самом испунити своје обавезе у погледу предаје робе. Посредник са своје стране био је до реченог дана такође у праву, да у своје име тражи испуњење погодбе, како од произвођача односно испоручиоца на једној страни, тако и од Призада на другој страни. Призад пак био је у праву, своје захтеве остварити према посреднику самом.

2. — Посредник је склапао послове у име Призада по изричитој вољи овога, па и закључна писма истављао на име

произвођача односно испоручиоца као продавца, те на име Призада као купца, а произвођачу односно испоручиоцу робе издавао је друге примерке таквих закључних листова, или пак бонове односно потврде, из којих се јасно разаберао непосредни однос произвођача односно испоручиоца према Призаду.

Под А 2 наведени случајеви или су мешетарски послови, или су послови из налога, или пак на основу пуномоћства, али у сваком случају права и дужности из куповне погодбе настају између произвођача односно испоручиоца са једне стране, те Призада са друге стране, док посреднику припада само мешетарска пристојба односно накнада за извршење налога, а ову пристојбу односно накнаду чини споменута разлика између цене припадајуће произвођачу и цене припадајуће посреднику. Произвођач односно испоручилац робе био је до укључиво 30 марта 1932 године у праву само од Призада непосредно тражити исплату, као што и Призад само од њега непосредно предају робе. Ако би посредник заиста само посредовао, да би купац и продавац међусобно склопили погодбу, те ако посредник не би уопште учествовао код самога склапања погодбе, ако не би он погодбу склапао нити у своје име нити у име друге особе, он би у том случају био само мешетар, и његов посао би се имао просуђивати као мешетарски; али тада он не би имао учествовати ни код извршења погодбе, нити примати робу, нити вршити исплату. Такви чисти мешетарски послови ретки су случајеви и не стварају никаква спорна питања. Али ако је мешетар био посебно овлаштен, да и погодбу склапа, те да прима робу и врши исплату, тада он није радио као мешетар, него као пуномоћник, и његов правни посао има се као пуномоћнички просуђивати. Ако је пак комисионар по изричитој вољи комитентовој склопио погодбу непосредно у име комитента, тада је то посао на основу налога и има се као такав просуђивати. Посредник који је учествовао при склапању погодбе било у своје име било у име Призада, те који је примао робу или вршио исплату, не може се сматрати мешетарем, нити изговарати се мешетарским послом.

3.— Посредник је у своје име без ограничења у погледу исплате издавао потврде или бонове произвођачу односно испоручиоцу, а међутим је посао склапао у име Призада, без изричите воље овога.

Под А 3 наведени случајеви су погрешни поступци посредникови, можда добронамерни а можда и са злом намером.

Такав посао комитент (Призад) није дужан признати нити за посао из налога, нити за пуномоћнички посао, јер није дао изричити налог односно пуномоћ за склапање посла у његово (комитентово) име; исто тако не може га узети за комисионарски, јер није склопљен у име посредника; у колико га је вољан признати, може га третирати као посао без налога или као противан налогу. Посредник у таквом случају не може од Призада тражити на своје руке исплату цене. Према произвођачу односно испоручиоцу робе међугим такав посредник одговара за исплату цене, јер је такву обавезу на себе преузео издавањем потврде или бона у своје име.

Б) У погледу цене.

1. — Назначена је само количина робе.

У случајевима под Б 1 продавац је имао до укључиво 30 марта 1932 године право, тражити исплату целе количине робе према тада важећој цени за средњу врсту (квалитету).

2. — Назначена је количина и врста (квалитета) по којој се цена одређује.

У случајевима под Б 2 продавац је до укључиво 30 марта 1932 године био овлаштен тражити цену, тада важећу за назначену врсту (квалитету) робе.

3. — Назначена је цена у новцу.

У случајевима под Б 3 продавац имао је право на утврђени износ до 30 марта 1932 године.

4. — Посредник је извршио какав обрачун из других података са произвођачем односно испоручиоцем, те издао потврду или бон само на остатак, изражен у количини робе или у новчаном износу.

У случајевима под Б 4 припадао је продавцу остатак према вредности назначене количине робе, односно у означеном износу.

Ц) У погледу плаћања.

1. — Купац је издао потврде или бонове, ничим не ограничене и не условљене.

У случајевима под Ц 1 продавац је стекао право на исплату цене истодобно са предајом робе.

2. — Купац је издао потврде или бонове ограничене или условљене.

У случајевима под Ц 2 продавац је био везан ограничењем односно условом.

3. — Купац или посредник је у једном или у другом случају издао потврду или бон са клаузулом, да се не може на другог пренети.

У случајевима под Ц 3 трећа особа, различна од продавца, није могла ни извршеним преносом без накнадне приволе купца односно посредника стећи права продавчева.

4. — Купац или посредник је у једном или у другом случају издао бон или потврду без ограничења у погледу преносивости на другога, па евентуално и гласеће већ на другога, или чак и на доносиоца.

У случајевима под Ц 4 трећа особа, на коју је уредним начином пренешено потраживање продавчево, стекла је онолико права, колико је сам продавац имао.

5. — Посредник је исплатио произвођачу односно испоручиоцу цену и за ону робу коју Призад није преузео.

У случајевима под Ц 5 посредник је спекулисао у своју корист и на своју штету. Има посебних случајева, да је посредник одмах приликом склапања посла, или приликом исплате, придржао себи камате у роби или у новцу зато, што робу исплаћује пре него што је он примио новац од Призада; овакви посебни случајеви имају се са грађанскоправног гледишта просуђивати по општим правним прописима, а у колико је по среди прикривено куповање робе по цени нижој од утврђене најмање дозвољене цене, наступају казнене последице.

6. — Посредник није исплатио произвођачу односно испоручиоцу ни ону робу, коју је Призад преузео.

У случајевима под Ц 6 продавац је овлаштен био одмах тражити исплату цене важеће до 30 марта 1932, и то од посредника ако је овај посао у своје име склопио, или се према продавцу герирао, као да у своје име поступа, — а од Призада ако је посао у име Призада склопљен.

7. — Посредник није произвођачу исплатио робу, коју Призад није преузео.

У случајевима под Ц 7 посредник који је у своје име посао склопио или се према продавцу герирао, као да у своје име поступа, био је дужан продавцу на његов захтев по испоруци исплатити робу, ако плаћање није друкчије условио ни

ограничио. Ако је пак плаћање било условљено или ограничено, ти услови и ограничења су везивала обе странке. — Ако је посао склопљен у име Призада, произвођач је био овлаштен на једнак начин од Призада тражити исплату.

Ако је посредник склопио чврсту куповну погодбу, па макар роба не била испоручена, произвођач је био овлаштен тражити исплату о року који је међу странкама био утаначен.

Д) Сумњиви послови.

1. — У исправи изданој о послу није јасно означено, каква је погодба склопљена.

У случајевима под Д 1 претпоставка је, да је по среди куповна погодба. У духу законских ограничења није био дозвољив друкчији промет пшеницом, ражи и пшеничним брашном, него једино куповина и продаја, а лицима, која су се бавила прометом или посредовањем промета са том робом, била је дата дозвола само за куповање односно посредовање куповања. Свака друга погодба била би противна законским ограничењима, садржавала би прекорачење овлаштења и злоупотребу поверења, била би недозвољена и њезино испуњење не би се могло судским путем остваривати.

Узимање пшенице, ражи или пшеничног брашна наместо плаћања дуга, или у залогу за отворени кредит или дани зајам, давање у замену за друге предмете и томе слично, обвезује онога који је робу примио, да обрачун односно исплату изврши по цени одређеној прописима житнога режима и на начин, тим прописима установљен.

Примање робе у магазин, на спремиште (лагер), не би морало само по себи бити недозвољени посао, али за обављање таквога посла морала би претходити некаква надлежна дозвола; међутим ако се тим пословима у више случајева бавио Призадов посредник, имајући овлаштење само за куповање а не и за примање на складиште, те не извештавајући Призад о количинама примљеним на складиште, такви послови посредникови су у највећој мери сумњиви. Ако је о таквом послу истодобно издана исправа, која садржи изричито означавање таквога посла, сумња иде у правцу, да је тиме прикривена недозвољена трговина. Ако пак о таквом послу није издана исправа, или пак исправа која је издана не садржи изричито означавање таквога посла, претпоставка је да је странка,

противна од оне која је исправу издала, намеравала склопити куповну погодбу.

Свака нејасност усмених изјава и писмених исправа о склопљеном послу, као и свака двосмисленост употребљених израза, иде на штету онога, ко се њима послужио.

2. — Посредник преузету робу није испоручио Призиду оним редом којим је примио.

У случајевима под Д 2 посредник се на штету испоручиоца робе огрешио о своју дужност, да робу даље Призиду испоручи истим редом, у којем је њему у ту сврху предана, па има сам да сноси штетне последице. Не може се дакле такав посредник изговарати, да Призад још није преузео робу, коју је произвођач Х. храније испоручио посреднику, и која би по реду те испоруке требала бити унешена у количине које су Призиду даље испоручене; нити да је међу робом преузетом од Призада она коју је посредник од неког другог произвођача примио касније него од произвођача Х-а.

Пшеница, раж и пшенично брашно је замењива ствар. Није потребно да посредник испоручи Призиду баш ону исту робу, коју је у ту сврху од произвођача примио. Без важности је, да ли је роба произвођача, која је раније предана посреднику, остала у посредниковом магазину, а роба продана му касније утоварена у шлепове или вагоне и отпремљена Призиду. Произвођач, који је раније робу предао посреднику, има права на тражење исплате оним редом, којим је Призад подмиривао посреднику преузете количине, па макар роба тога произвођача остала трајно на поду у посредниковом спремишту (магацину) и онде била од мишева изједена; — при том не долази у обзир произвођач који је касније предао робу, па макар он своју робу и непосредно у шлепове или вагоне товарио.

3. — Посредник је робу преко реда исплаћивао.

У случајевима под Д 3 посредник је поступао на своју штету, погодујући касније испоручиоце робе, а запостављајући доспела потраживања ранијих испоручилаца, па не може тражити повратак исплаћене своте, а међутим је дужан, макар и надплаћујући из својих срестава, подмирити потраживања ранијих испоручилаца оним редом, како је Призад исплаћивао примљене количине робе. Нема утицаја на питање исплате, да ли је посредник исплатио робу каснијим испоручиоцима из чисте услужности, или ради некога свога добитка. —

*

Са даном 31 марта 1932 године наступило је друго правно стање у погледу житнога режима. Спорови, започети и настали из послова склопљених за време важности и на основу закона, сада стављених ван снаге, у колико нису већ пре 31 марта 1932 били решени, имају се после 31 марта 1932 окончати према новим прописима у погледу испуњења обавезе. Међутим у питању оправданости самога покретања парнице (код решавања о парничним трошковима) меродавни су прописи онога времена када је парница покренута.

У погледу саме погодбе, односно врсте и нарави посла, услед новог закона ништа се не мења на оном, што је речено под А 1—3, него је питање само о испуњењу погодбе. То питање се после 31 марта 1932 године има на следеће начине просуђивати.

А 1. — Ако је посредник складишао послове нејасно са произвођачем у своје име, а за рачун Призада, произвођач је дужан посреднику предати робу, у колико то није до сада учинио; у колико је пак робу предао, овлаштен је од посредника тражити исплату, али је дужан исплату чекати, као и посредник што ће ју имати да чека од Призада, постепено, по реду пријава до 31 децембра 1932 г.

А 2. — Ако је посредник складишао у име Призада овлашћењу добивеном од овога, произвођач односно испоручилац дужан је чекати исплату од Призада постепено, по реду пријава до 31 децембра 1932 г., а не може ју захтевати од посредника. Произвођач може и одустати од испоруке робе, ако ју Призад још није преузео по старим ценама и условима.

А 3. — Ако је посредник складишао послове у име Призада, но без његове и овлашћења од њега, — посредник је дужан постепено, по реду пријава, а најдоцније до 31 децембра 1932 г. произвођачу односно испоручиоцу исплатити куповну цену, у колико произвођач не одустане од испоруке количина још не преузетих по Призиду, — а посредник ће новац примити од Призада, у колико је Призад вољан на његове руке исплату извршити, или пак у колико се Призад на посредников рачун обогатио. Произвођач може бирати, хоће ли исплату тражити од Призада или од посредника, те хоће ли или неће од испоруке одустати.

Б 1. — Ако је била означена само количина робе, има бити за означену количину исплаћена цена одређена по прописима новог закона.

Б 2. — Ако је била означена количина и врста (квалитет), има такође бити исплаћена цена по новом закону, јер нови закон у погледу цене за пшеницу, продану по старом закону, не чини разлике по квалитету.

Б 3. — Ако је била назначена цена у новцу, — има се од случаја до случаја установити, да ли су странке намеравале утаничити исплату назначенога износа обзиром на квалитету и количину робе стварно предану, а назначењу новчаног износа су дале споредно значење, — или су пак намеравале обавезно утаничити исплату одређенога износа без обзира на стварно предану количину и квалитету. Одлучна је права воља странака; па у случају да је воља била управљена на исплату количине и квалитете, има бити исплаћена количина по новој цени; а у случају ако је воља била управљена на исплату утврђенога износа, има бити овај и исплаћен. Ако је уз новчани износ назначена и количина, претпоставка је, да је воља странака била управљена на исплату количине робе; а ако није назначена количина робе, претпоставка је, да је воља странака била управљена на исплату утврђенога износа. — Све ово важи само за случај да потраживање није пренешено на трећу особу.

Б 4. — У случајевима извршенога обрачуна из других посредничких послова са произвођачем, — исплата остатка израженог у количини робе има се просуђивати као под Б 1 односно 2, т. ј. извршити према цени одређеној новим законом, а исплата остатка израженог у новцу има се просуђивати као под Б 3, т. ј. према правој намери странака, каква је била у часу склопљенога посла, има се исплатити или данашња цена робе или утврђени новчани износ. Поновно обрачунавање обзиром на промену цене, не може ни једна странка захтевати.

Ц 1. — Неограничени односно безусловни бонови постојају по новом закону односно правилнику у погледу рокова плаћања условљени односно ограничени одредбама последње алинеје члана 3 Правилника, па ће платежне обавезе за већ раније преузете количине пшенице бити ликвидирани у што краћем року а најдоцније до 31 децембра 1932 године (у смислу § 8 закона од 29 III 1932 постепено, по реду пријава), — јер се ове одредбе према члану 2 правилника односе и на плаћања, која имају посредници да изврше произвођачима.

Ц 2. — Ограничења односно услови, утаничени вољом обих странака, имају бити респектовани; у колико су пак акци самовоље једне странке, немају се респектовати ако су у против-

ности са прописима новог закона. — И ово важи само за случај, ако потраживање није пренешено на трећу особу.

Ц 3. — Дужник који је изричито на именованој пошврди (бону) одредио, да се поштраживање не може на другог пренети, не мора признати извршени пренос потраживања, јер стари закон није установио таквога преноса уопште познавао, а нови закон говори о преносу само код послова склопљених почевши од дана ступања на снагу новог закона.

Ц 4. — Ваљано извршени пренос права, чија преносивост није била ограничена, мора се признати, јер није био забрањен по старом закону. Опсег пренесенога права има се просуђивати према општим правним прописима, дакле и у случајевима под Б 3 и под Ц 2 где су у овом погледу напред придржане резерве.

Ц 5. — Посредник не може од произвођача односно испоручиоца тражити повраћај разлике између нове цене и оне коју му је већ исплатио за примљену робу, без обзира на то, да ли је Призад робу од посредника преузео и да ли ће ју још преузети.

Ц 6. — Посредник је дужан произвођачу односно испоручиоцу исплатити цену, ако је Призад ту цену посреднику већ исплатио, или ако ће му исплатити још исплатити. Ако је Призад посреднику већ исплатио преузету робу, дужан је посредник произвођачу односно испоручиоцу ту робу одмах по старој цени исплатити, а не припада му благодат постепеног плаћања и одгоде до 31 децембра 1932 године. Претпоставка је, да је исплата по својем реду доспела, ако је посредник или Призад исплатио робу која је касније предана или пријављена.

Ц 7. — Ако је произвођач робу пре 1 априла 1932 испоручио посреднику, дужан је посредник исплатити произвођачу по новој цени од 160 дина, а исплатио има бити извршена најкасније до 31 децембра 1932 године, без обзира што Призад робу није преузео.

Произвођачи имају право, али нису дужни, ни на чији позив одустати од испоруке уговорених, још не испоручених количина, све дотле док Призад још није преузео робу на основу старих цена и услова.

Пријаве, учињене до 31 марта 1932 године Призиду, било од стране произвођача непосредно, било од стране посредника, сматрају се поштинским ако Призад робу није до 31 марта 1932

г. преузео. Ако је посредник у своје име робу пријавио, поништена је његова пријава, али он тиме није решен дужности да произвођачу исплати робу коју је он од произвођача примио.

Ако је посредник склопио са произвођачем *чврсту куповну погодбу*, а робу још није примио без кривице произвођачеве, дужан је уговорену куповину извршити, т. ј. робу одговарајућу условима о уговореном року примити, а исплату има извршити до 31 децембра 1932 године.

Д 1. — *Ако у исправној изданој опису није јасно означено, каква је погодба склопљена*, имају се обавезе просуђивати према правој вољи странака, ако је ову могуће на други који начин несумњиво установити; а не узмогне ли се права воља странака установити ни другим којим начином, ваља се држати претпоставке да је по среди куповна погодба у смислу прописа житнога режима, па обавезе према новим прописима просудити.

Ако је по среди прикривена зајамна, заменбена или друга слична погодба, склопљена за време важности ранијих прописа, не може се ни једна странка користити законском изменом цене, накнадно надошлом, јер се прописи новог закона у погледу измене цене односе само на чисту куповину пшенице, ражи и пшеничног брашна. Ко је узимао или давао зајам на ту робу, односно ко је ту робу узимао или давао у замену за друге предмете, дужан је склопљену погодбу дословно испунити и у погледу цене која је важила у време склопљенога посла.

Ако је по среди примане робе у магазин, на спремиште (на лагер), изричито и несумњиво као такав посао уговорено међу странкама, важе општи прописи за такве послове без икаквих ограничења. Али ако се неко од странака *послужи изразима неодређеним и неразговорним, или уопште није назначио врсту посла*, има се држати претпоставке да је по среди куповна погодба, ако се преузимач бави и куповином пшенице, ражи или пшеничног брашна, а за истодобно бављење послом примане робе на спремиште нема приволе од стране Призада и дозволе власти, или ако бављење таквим послом није јавно видљиво из његове фирме; — ако пак преузимач има такву приволу и потребне дозволе, те ако је његово бављење таквим послом јавно видљиво из његове фирме, неодређени и неразговорни изрази, као и пропуст означавања врсте посла, иду на штету онога ко се тиме послужио.

Д 2. — *Ако посредник преузме робу није испоручио Призиду оним редом, којим је примио*, дужан је ипак произвођачу исплатити ју по старој цени оним редом како ју је произвођач њему предао, те оним редом како је Призад исплатио посреднику количине робе, Призиду испоручене, ако те испоручене количине обухватају и односну спорну робу по реду како је посреднику предана. На пример: произвођач А предао је дана 30 августа 1931 године 10 вагона пшенице, и посредник је ту робу сместио у свој магазин, где је и остала; укључиво са том количином робе, посредник је примио до тада од разних произвођача укупно 50 вагона робе; посредник је примао и даље робу од разних произвођача, па је до дана 15 септембра 1931 године испоручио Призиду укупно 75 вагона, али није товарио робу из онога магазина у коме је смештена роба произвођача А, предана му 30 августа 1931 године, него је товарио робу из других магазина, где је смештена роба предана му од других произвођача после 30 августа 1931 године, па је штавише дао и директно у вагон товарити робу, предавану му у часу товарења робе за Призад. У таквом случају има се узети да је Призиду испоручена и она роба, коју је 30 августа 1931 године посреднику предао произвођач А, па је посредник дужан исплатити произвођачу А његових 10 вагона робе оним редом како Призад исплати 75 вагона преузетих до 15 септембра 1931 године.

Д 3. *Ако је посредник примљену робу исплаћивао преко реда*, дужан је ипак макар из свога новца исплатити стару цену свима оним произвођачима чија роба, по реду којим је предана посреднику, улази у оне количине робе које је Призад посреднику исплатио. — У предњем примеру, тако, посредник је дужан произвођачу А исплатити стару цену, све ако је из новца примљеног од Призада исплаћивао робу каснијим испоручиоцима, на пример онима који су робу непосредно у вагоне товарили.

*

Где је год овде реч о дужности и праву између посредника и произвођача односно испоручиоца, речено се односи на случајеве, када је посредник склопио посао са произвођачем односно испоручиоцем у своје име, или када су се они један према другом непосредно на било који други начин обавезали. Призад ће своје обавезе, преузете до 30 марта 1932 г. према посредницима, као и непосредно према произвођачима односно испоручиоцима, имати да испуни постепено, према

реду пријава у што краћем року, а најдоцније до 31 децембра 1932 године.

Специјалан је случај из § 9 зак. од 29 III 1932 г., а одредбе за тај случај су јасне и не требају посебног тумачења

Односи и обавезе Државе.

Питање односа и обавеза Државе у житном режиму 1931/1932 године нарочито је спорно. Једно саопштење преко Агенције Авале, да Држава не може бити тужена за те обавезе, по нашем мишљењу нити је имало сврху, нити би имало снаге, да реши ово чисто правно питање.

Постоје три чињенице:

I. Држава је законским и наредбеним путем ограничила промет житом;

II. Држава је себи задржала искључиво право извоза и увоза пшенице, ражи и пшеничног брашна, с тим да ће га вршити преко Призада;

III. Држава је преузела финансирање послова Призадових у трговини пшеницом, ражи и пшеничним брашном, како за извоз и увоз, тако и за продају у земљи.

Прва чињеница сама по себи је без приватноправног ефекта, док друге две чињенице несумњиво стварају извесне односе и обавезе за Државу, као носиоца имовинских права и дужности, дакле и могућност тужбе са стране Државног ерара, као и против њега. Питање је само, ко може бити тужен од Државног ерара, односно од кога може Државни ерар бити тужен из правних послова насталих у житном режиму.

Да би неко могао тужити другога, или од другога бити тужен, потребно је пре свега да тај неко стоји са тим другим у таквом правном односу, из кога извире право на тужбу.

1. Задржавајући законским и наредбеним путем себи искључиво право извоза и увоза пшенице, ражи и пшеничног брашна, те ограничавајући слободан промет и трговину том робом, Држава се послужила својим законодавним и наредбеним правом. За евентуалне штете и губитке појединаца, настале услед доношења и уредне примене законских и наредбених прописа, не може бити Држава материјално одговорна према својим држављанима. Једино у случају повреде службене дужности са стране органа државних, могла би Држава бити тужена за накнаду штете, одавде проистекле, разуме се под прет-

поставкама постојећих прописа о томе, али за штету насталу појединцима услед самога доношења закона, или његове уредне примене, нема места тужби против Државе.

2. Вршећи искључиво право извоза и увоза пшенице, ражи и пшеничног брашна преко Призада, ступила је Држава у правни однос са Призадом, па су само између Призада и Државе настали такви уговорни односи и обавезе, из којих извире право на тужбу. Призад је комисионер Државе, и њихови се односи и обавезе имају просуђивати према прописима трговачкога закона о комисионарским пословима, јер је Призад трговачка особа и јер је комисија трговачки посао, а Држава је склопила трговачки посао иако она сама није трговачка особа. — Међутим, Призадови посредници и произвођачи нису у правном односу са Државом, па према томе нити Држава може непосредно њих тужити, нити они имају права тужбе непосредно против Државе.

3. Преузимањем на себе финансирања послова Призадових, Држава је преузела на себе обавезе и опет само према Призаду и стекла је само према њему права и потраживања. Не могу Призадови посредници нити произвођачи на том основу тражити непосредно од Државе нити исплату својих потраживања потичућих из тих Призадових послова, нити пак накнаду штете због евентуалних пропуста у извршењу преузетог финансирања.

У колико се дакле саопштење преко Агенције Авале тичало односа Државе према Призадовим посредницима и произвођачима, то саопштење је тачно у толико, да никакве непосредне обавезе Државе према реченима не постоје, па да Држава не може бити ни тужена од стране Призадових посредника и произвођача као дужник из послова склопљених између ових међусобно или између ових и Призада.

Међутим, у колико би Призад и раније своје обавезе, настале до 31 марта 1932 године, регулисао боновима уз државну гаранцију, наступила би обавеза Државе као јемца за исплату односнога износа, за случај ако Призад не би бонове најкасније до 31 децембра 1932 године исплатио.

Односи и обавезе из послова склопљених после 31 марта 1932 године.

Испуњавање обавеза преузетих после ступања на снагу новог закона т. ј. почевши од 31 марта 1932 године, регули-

сано је прописима § 2 зак. о пром. пшен. од 29 III 1932, односно члана 3 Правилника од 5 IV 1932 године.

У члану 2 Правилника речено је, да ће Призад у будуће куповати пшеницу од Произвођача, од задруга и од трговаца. О посредницима се ништа не спомиње, али је разумљиво да ће и даље бити склапани послови и преко посредника, као што није искључено да посредници (комисионари) и у будуће ступају са Призадом у посао као непосредни продавци, каквих случајева је било и пре 31 марта 1932 године.

Пошто је промет пшеницом у држави почевши од 31 марта 1932 године слободан, па произвођач може робу и другима у границама државе продавати, а Призад ће обављати само извозну и увозну трговину пшеницом, — није Призад дужан сваку понуђену му количину купити. Штавише, Призад није дужан преузети ни оне количине, које су му пријављене до укључиво 30 марта 1932 године, док је промет и у земљи био само на њега и преко њега ограничен.

Платежне обавезе из послова склопљених почев од 1 априла 1932 године, регулисане су одредбама члана 3 правилника од 5 априла 1932 године за извршење закона о промету пшенице од 29 марта 1932 године у вези са прописима став. II § 1 и прописима § 2 зак. о пром. пшен.

Сву пшеницу из жетве 1931 године, преузету до 1 јула 1932 године, Призад је дужан плаћати по цени од 160. — динара, и то са најмање 50% у готову новцу при преузимању, а остатак у готову новцу или у боновима са одређеним платежним роком уз државну гаранцију. Сви издати бонови морају бити исплаћени најкасније до 31 децембра 1932 године.

Државна гаранција на издатим боновима садржава обавезу Државе за исплату односног новчаног износа до одређеног рока, у колико не би Призад исплатио најкасније до 31 децембра 1932 године.

Државне благајне су дужне преузети бонове у номиналној вредности за наплату државног пореза, али само онога којим је произвођач задужен за 1932 и раније године, и то само за оне пореске облике који се сумарно задужују у пореској главној књизи и распореду војнице, — без обзира да ли је бон издан за пшеницу примљену пре или после 1 априла 1932 године.

Још некоје напомене.

Обзиром на сврху закона и жељу законодавца, да помогне произвођачу пшенице, закон се у случају нејасности или сумње има тумачити у корист произвођача. —

Новим законом о промету пшенице предвиђено је кажњавање власника и закупаца млинова, који се огреше о прописе овога закона, који поднесу лажне пријаве у погледу капацитета свога уређаја, односно који врше трговину и мељаву житарица без претходне пријаве. Никакве казне нису међутим предвиђене за случајеве искоришћавања произвођача и испоручилаца пшенице са стране посредника. Оваква искоришћавања појављују се већ од првога дана ступања на снагу новог закона, већином на тај начин, да посредници који су до 30 марта 1932 примили од произвођача пшеницу, а нису исплатили, принуђавају произвођаче на конвертовање извршене испоруке у нову купопродајну погодбу по цени од 120. — динара, да би избегли плаћање цене од 160. — динара одређене новим законом за овакве случајеве. Они такве противзаконите захтеве стављају већином сводећи склопљени посао на посао примања робе на спремиште (на лагер), или увијајући их у друге какве на изглед уредне правне форме. Још теже искоришћавање врши се у случајевима, где је трговац већ примио и новац од Призада, а испоручиоцу односно произвођачу пшенице није робу исплатио, па сада на описани предњи начин покушава принудити га на примање мање цене. Произвођач пшенице данас је у тешким приликама и потребан новца, па неће бити ретки случајеви да оваква искоришћавања буду извршена. У колико не би накнадно биле донешене законске одредбе о посебном кажњавању оваквих поступака у житном режиму, било би потребно најстроже примењивање одредаба кривичнога закона о лихварству (§ 357 и следећи к. з.), превари (§ 334 и след. к. з.) и утаји (§ 318 к. з.).

Устају чини посредник, који је у Призадово а не у своје име склопио куповну погодбу са произвођачем, па примивши од Призада новац да га исплати неком одређеном испоручиоцу робе, или макар и неодређеном испоручиоцу чија исплата је дошла на ред, не изврши ту исплату, него новац задржи у своју или туђу корист, послужи се сам њиме или тај новац даде неком другом произвођачу, а не оном одређеном, односно не оном чија исплата је на ред дошла.

Превару чини посредник, који је у своје име склопио куповну погодбу са испоручиоцем обвезавши се њоме, да ће му цену исплатити када роба буде од Призада преузета и плаћена, па предавши Призиду ону количину робе у коју долази и роба односног испоручиоца рачунајући по реду како је дотичном посреднику предана, односно примивши од Призада толики износ новца са коликим је покривена и цена робе дотичног испоручиоца по истом реду предаје, ипак ускрати исплату робе испоручиоцу, заводећи га у заблуду или га одржавајући у заблуди изговарајући се да Призад још није робу преузео односно исплатио.

Превару чини посредник и онда, ако приликом склапања погодбе са испоручиоцем, који жели склопити куповну погодбу, изда овоме било какву исправу о томе, па при том користећи се незнањем испоручиоца стави у исправу неистините, или изостави из исправе важне околности, и на темељу такве исправе макар само покуша себи или неком другом прибавити противправну имовинску корист, или дотичном испоручиоцу нанети некакву имовинску штету.

Лихварство чини посредник, који било приликом склапања погодбе било касније при испуњавању исте макар само покуша себи прибавити већу имовинску корист него што је могућа по прописима житнога режима, искоришћујући при том тешко имовно стање другог уговорача, његово недовољно схватање, лакомисленост или заблуду о значају закљученог уговора.

За постизање сврхе житнога режима свакако је било потребно истодобно доношење одредаба и о уговорним односима и обавезама, као и о кажњавању судском, па штавише и о брзом полицијном кажњавању у случају чешће појаве мањих неправилности вршених на штету произвођача. Ако смо овим нашим радом, и у колико смо попунили поједине празнине, ми смо постигли сврху уложенога труда.
